

Svensk orgelkonst under 1950.¹⁾

Det under senare år alltmer stegrade intresset för J. S. Bachs orgelkonst har under året kulminerat i ett rekordartat framförande av hans verk, främst föranlett av att 200 år förflutit, sedan mästaren gick ur tiden. Först är härvid att anteckna de stora kyrkosångshögtiderna i Lund och Upsala med bl. a. orgelkonserter helt ägnade Bach. Men även å en mängd andra orter har större eller mindre musikhögtider ägt rum med rikt inslag av Bachs orgelmusik. Lägges härtill att orgelprogrammen vid helgsmålsböner, musikandakter och musikgudstjänster torde ha dominerats av Bachs namn, är det säkerligen ingen överdrift att påstå, att hans orgelkonst aldrig förr nått vidare i vårt land. Det mest glädjande härvidlag är att allmänheten mer och mer synes uppskatta denna konst. Detta tycks framgå bl. a. därav att tillslutningen i varje fall i Stockholm aldrig är så stor som då verk av Bach framföres.

Men att utföra en orgelkomposition av J. S. Bach är inte endast en tacksam utan också en utomordentligt svår uppgift. Några föredragsanvisningar i egentlig mening har tonsättaren ej lämnat. Exekutören är alltså så gott som helt och hållet hänvisad till sitt eget omdöme. I fråga om registrering, tempo, frasering o. s. v. ställes denne ständigt inför svårlösta problem. Vad som här kräves är studier och åter studier. Av stort värde är att jämföra erkända bachspelares framföranden av samma verk, något som i detta radions och grammofonens tidevarv ej bör vara oöverkomligt. Man vill hoppas att det nu tilländalupna minnesåret skall ha givit alla bachspelande organister nya och kraftiga impulser till ett flitigare utnyttjande av dessa möjligheter.

Men fråga är om ej det direkta umgänget med Bachs orgelkonst i längden ger mest. Ett oavlåttligt inträngande i det bachska tonspråkets egenart särskilt med hänsyn till de möjligheter våra orglar erbjuder för en stiltrogen tolkning torde därför vara att främst rekommendera.

---

¹⁾ Rapport avgiven vid Kyrkosångens Vänners Centralkommittés årssammanträde d. 9 jan. 1951.

En intensiv verksamhet har under det gångna året utvecklats på orgelbyggeriets område trots avsevärt stegrade priser. Bland nyuppförda verk kan nämnas kororgeln i Upsala domkyrka. Orgeln, som omfattar 14 stämmor, fördelade på två manualer och pedal, är helt mekanisk. Den har byggts av firman Marcussen & Søn Danmark. Bland om- och tillbyggda verk må nämnas orgeln i S:t Olai kyrka i Norrköping, 55 stämmor, tre manualer och pedal av Åkerman & Lund, i Brunskogs kyrka, Värmland, 35 st., tre man. o. pedal av A. Mårtensson, i Sollefteå kyrka 30 st., tre man. o. pedal av O. Hammarberg, i Linneryds kyrka 23 st., två man. o. pedal av H. Lindegren, samt i Skepparslövs kyrka 23 st., två man. o. ped. av Grönlunds orgelfabrik, Notviken.

Av äldre orgelverk, som undergått konservering, kan nämnas orgeln i Jonsreds kyrka, byggd 1783 av Pehr Schiörlin. Denna orgel är märklig så tillvida som den är den enda kända orgeln från äldre tider i vårt land, där man tydligt kan spåra engelskt inflytande. Ursprungligen var den beställd för engelska kyrksalen i Göteborg. Orgeln är mycket välklingande men för sin tid anmärkningsvärt vek i klangen. Konserveringen har utförts av Olof Hammarberg. Om denna orgel se vidare artikel av E. Erici i G.H.T. av d. 1. 6. 1950. — Vidare har orgeln i Eskilsäter, Värmland, byggd 1820 av Johan Eberhardt konserverats av Bröderna Moberg, Sandviken. Också denna orgel är mycket välljudande och märkligt nog rent klassisk i sin klang trots dess relativt sena tillkomsttid. Om denna orgel se vidare artikel av E. Erici i Karlstads stifts julbok.

Att verksamheten alltjämt är livlig när det gäller våra kyrkorglars förnyelse har även orgelrådets medlemmar fått erfara. Orgelrådet, som nu avslutat sitt sjuttonde arbetsår, har sålunda handlagt en mängd ärenden, av vilka ett stort antal insänts på remiss från Riksantikvarieämbetet och K. Byggnadsstyrelsen. I och för överläggning om vissa principfrågor, klarläggande av orgelrådets ställning och uppgifter m. m. har en konferens med representanter för R. A. ägt rum.

Av orgelbyggnadsproblem som är aktuella kan nämnas: orgelns anläggning i allmänhet, orgelns disposition, om orgeln skall stå fritt eller inneslutas i orgelhus. Några av dessa och liknande spörsmål var föremål för ingående belysning vid den *orgeldag*, som i KSV:s regi var anordnad i Upsala i samband med rikskyrkosångshögtiden. Sålunda höll H. Weman, efter inledande ord av biskop

G. Aulén, ett med ljusbilder illustrerat föredrag Om orgelns uppställning, varjämte W. Ahlén talade Om orgelns disposition. Efter de bägge föredragen följde diskussion. Programmet upptog vidare demonstration av kyrkans tre orglar. Orgeldagen, som samlat in emot 200 deltagare, avslutades med konsert i domkyrkan, varvid Alf Linder utförde J. S. Bachs s. k. orgelmässa. Om KSV:s orgeldag se vidare I. Bengtssons referat i SV. D. av d. 24. 10. 1950. — Det vore önskvärt att sådana orgeldagar oftare kunde komma till stånd. Betydelsen av att organister, orgelbyggare, arkitekter och andra som beröras av saken, beredes tillfälle att på detta sätt öga mot öga dryfta orgelproblem kan knappast överskattas.

Om svenskt orgelbyggeri har förts en livlig diskussion i Kyrkomusikerns Tidning med inlägg av organisterna Torsten Nilsson, Nils Eriksson, Bertil Stoltz, Gunnar Hjort, Gunnar Carlsson och Gustaf Carlman samt orgelbyggarna Nils Hammarberg och Josef Johansson. — Bland övriga under året publicerade artiklar i orgelfrågor märkas förutom tidigare nämnda: i Västerås stifts julbok: J. Sjögren: Västerås domkyrkas orgelverk och organister under fem sekler, i K. M. T.: B. Hambræus: Till frågan om begreppet organo pleno, L. Modin: En strandorgel som bör bevaras, E. Häggström: Orgeldagar, i Svensk tidn. f. musikkforskning: B. Hambræus: Klangproblem i 1600—1700-talens orgelkonst — om barockens registreringsprinciper med särskild hänsyn till Bachs sista orgelkompositioner, och B. Wallner: Saga och sanning om orgelbyggaren Jonas Rudberus samt i tidningen Blåklinten: E. Erics: V. Eneby-orgeln, ett mästerverk av bygdeorgelbyggaren Sven Nordström i N. Solberga. — Även R. Stenbergs nyutgivna bok Kyrka och kyrkoskrud förtjänar här att nämnas för sitt intressanta kapitel om kyrkorgeln.

Orgeljubileum har firats i Målilla kyrka, vars orgel byggdes för 100 år sedan av Sven Nordström. I programmet ingick dels orgelmusik, utförd av A. Linder, dels föredrag om orgeln och dess mästare av E. Erics. Om Målillaorgeln se vidare artiklar av G. Hjorth i K. M. T. och av E. Erics: i Oskarshamns tidning den 21. 10. 1950.

Från SAOK:s orgelkommitté meddelas att arbetet med inventering av landets kyrkorglar fortsätter.

Vårt äldre förnämliga orgelbestånd har även under det gångna året uppmärksamrats av Radiotjänst, som utsänt orgelkonserter från följande kyrkor: Djursdala (orgeln av Anders Jonsson 1841),

Drottningholm (J. N. Cahman 1730), Flisby (Sven Nordström 1855) och Målilla (jmf. ovan). Dessutom har orgelmusik å ett flertal orglar (grammofonupptagning) förekommit i samband med helgsmålsandakterna. I övrigt har orgelkonserter utsänts i ungefärligen samma utsträckning som tidigare.

Glädjande nog börjar också grammofonbolagen mer och mer att intressera sig för orgelmusiken. Sålunda har ett rätt stort antal koraler och romanser insjungits till orgelackompanjemang (av Kerstin Lindberg-Torlind och Bernhard Sönerstedt), varjämte W. Ahlén inspelat två egna verk, samtliga på Symfoni.

Årets skörd av nykompositioner för instrument är alltigenom koralbetnad och omfattar D. Olson: Fantasi och fuga över »Härlig är jorden» (Gehrmans), Anders Bond: Meditation över en dalakoral ur musiken till »Ett spel om en väg, som till Himla bär» (Gehrmans), O. Lindberg: »Den signade dag» (Nord. Musikförlaget) A. Runbäck: Offertoriepreludier (Nord. Musikförlaget) samt Hugo Melin: Tre koralbearbetningar (Norberg). — Då behovet av koralbearbetningar för orgel nu synes vara ganska väl fyllt för åtskilliga år framåt, skulle nya verk i självständig form, såsom toccator, fugor, fantasier och liknande, vara synnerligen välkomna. Avis till våra tonsättare!

Mindre kyrkosångshögtider, kurser och liknande föranstaltningar, med mer eller mindre rikt inslag av orgelmusik, har hållits i Eksjö, Blådinge, Lövånger, Borås och Danderyd. I Fredrikskyrkan i Karlskrona har, företrädesvis i samband med helgsmålsbönerna, kyrkans organist David Murgård under medverkan av en rad gästspelande organister framfört samtliga orgelkompositioner av J. S. Bach. Härvid har kollekt upptagits till Alb. Schweitzers läkarmission i Afrika, enligt vad Murgård meddelar »som en uppmärksamhet för den skuld, i vilken vi stå till denne märklige man i fråga om den nutida förståelsen för Bachs musik.»

Till sist ett citat ur ärkebiskop Brilioths herdabrev: »Som ett av de positiva och glädjande dragen i nutidens kyrkoliv ha vi att anbeckna det nyvaknade intresset för den heliga sången och musiken. Våra kyrkomusiker ägna sig ofta åt sin gärning i kyrkan med en ny hänförelse och med en växande kunnighet. Körernas verksamhet tillför gudstjänsten nya skönhetsvärden, den ger deras medlemmar en värdefull fostran. Tillika har kyrkomusiken alltmer blivit en kyrkans musik, en Ordets tjänare och tolk.»

De citerade orden av vår kyrkas nye primas må härmed föras

vidare. Må de få bli alla dem det vederbör till uppmuntran och självrannsakan, en sporre till ny intensifierad och fördjupad insats i musica sacras tjänst!

Waldemar Ahlén.

Hymnologica Petersiana.

En presentation av kyrkoherde Knut Peters hymnologiska kvarlåtenskap.

Vid kyrkoherde Knut Peters' fränfalle har hans hymnologiska arbeten överlämnats till Linköpings stiftsbibliotek. Då dessa efterlämnade handlingar äro av stort intresse för den psalmhistoriska forskningen må en närmare presentation vara på sin plats.

De hymnologiska handskrifterna förvaras i tvenne pappersportföljer, en större och en mindre. Den större portföljen bär påskriften »Prof. Holmquist. Hymnologi.» I denna portfölj förvaras Knut Peters' licentiatavhandling betitlad »Studier rörande Gamla Psalmboken med hänsyn till dennas användning under senaste psalmboksrevision».

Peters tecknar i sin undersökning efter en mera allmänt hållen inledning det finska psalmboksarbetet och dess betydelse för den svenska revisionen under 1800-talets sista årtionden. Den höga uppskattning av 1695 års psalmbok som kännetecknar det finska revisionsarbetet har utan tvekan bidragit till att stärka intresset för den karolinska psalmboken på rikssvenskt område.

Gamla psalmboken och dess betydelse för det s.k. psalmboks-schemat gör Peters till föremål för en särskild undersökning. Vid det avsnitt, som behandlar psaltarparafraserna, har Peters senare antecknat »Tidegården!» Peters antyder här en intressant forskningsuppgift: förhållandet mellan tidegården och den flitiga och ivriga parafraseringen av Psaltaren under reformationens och ortodoxiens århundraden.

I sin avhandling stannar Peters vid den insats som gjorts av Ullman, Cornelius, Cavallin, Evers, Alin, Johansson och Paul Nilsson. Kommittéförslagen behandlas rätt utförligt, och framställningen förs fram till 1920-talets tilläggsförslag. I hela sin under-